

De witte sparspanner (*Thera vetustata*), nieuw voor de Nederlandse fauna (Lepidoptera: Geometridae)

Marcel Prick

TREFWOORDEN

Ardennen, Eifel, levenswijze, Vijlenerbos

Entomologische Berichten 77 (1): 10-12

Ook in 2016 heeft Zuid-Limburg de Nederlandse vlinderfauna weer met een nieuwe soort verrijkt. Dit maal was het de beurt aan het in het zuidoostelijk deel gelegen Vijlenerbos, waar op 2 september een vrouwtje van de witte sparspanner, *Thera vetustata*, op licht werd gevangen. Een echte verrassing was dit niet, omdat de soort in de nabijgelegen Ardennen en Eifel voorkomt en het dus in de verwachting lag dat de soort vroeg of laat in Nederland zou opduiken.

Inleiding

Sinds 2008 inventariseert de auteur de nachtvlinders van het Vijlenerbos met behulp van licht en smeer, gemiddeld gedurende 30 nachten per jaar. Bij het controleren van de kistval (figuur 1) trof hij tussen een aantal spanners van het genus *Thera* één opvallende, veel lichter gekleurde en minder getekende vlinder aan. Deze werd onmiddellijk als witte sparspanner, *Thera vetustata* (Denis & Schiffermüller) (figuur 2), herkend. Deze soort had hij al in de jaren 1980 en '90 in de Belgische Ardennen en in Wallis (Zwitserland) gevangen. In het Vijlenerbos zijn meer (zeer) zeldzame vlindersoorten waargenomen waarvan in de aangrenzende Ardennen en Eifel populaties voorkomen. Sprekende voorbeelden zijn beukentandvlinder, *Drymonia oblitterata* (Esper), fraaie walstrosspanner, *Lampropteryx suffumata* (Denis & Schiffermüller), vroege dwergspanner, *Eupithecia lanceata* (Hübner), en dennenbandspanner, *Pungeleria capreolaria* (Denis & Schiffermüller), waarvan op diezelfde ochtend twee vrouwtjes in de kistval zaten.

Verspreiding

Het areaal van de witte sparspanner strekt zich uit van Europa tot in Centraal-Azië (Leraut 2009). In Europa zijn geen waarnemingen bekend van Portugal, IJsland, de Britse Eilanden, de eilanden in de Middellandse Zee en het hele noorden inclusief de Baltische staten en Wit-Rusland (Karsholt & Van Nieukerken 2013).

In Frankrijk komt de vlinder vooral in het oostelijk deel voor, vanaf de Alpes Maritimes in het zuiden tot aan de Belgische grens in het noorden (www.lepinet.fr). In België is de witte sparspanner een zeer zeldzame en lokale soort. Hij is waargenomen in de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, Namen, Luik en Luxemburg (De Prins & Steeman 2016). De meest recente waarneming is op 14 september 2016 gedaan in Cout-huin, ten noorden van Andenne (provincie Luik). De dichtstbijzijnde waarnemingen stammen uit de provincie Luik: Belle Croix (Jalhay), 1 juni 1990 door de auteur, in vogelvlucht 25 km verwijderd van het Vijlenerbos, en Vallée de la Holzwarhe, 10 augustus 2015, op een afstand van 45 km (www.waarnemingen.be).

In Duitsland zijn waarnemingen bekend van de deelstaten Nordrhein-Westfalen, Rheinland-Pfalz, Saarland, Baden-

Württemberg, Bayern, Hessen en Thüringen. De soort ontbreekt kennelijk in de noordelijke, lager gelegen deelstaten (Steiner et al. 2014). In de twee eerstgenoemde deelstaten is het een zeldzame soort (<http://nrw.schmetterlinge-bw.de>). De dichtstbijzijnde locatie ligt in Nordrhein-Westfalen: het Wüstenbachtal bij Monschau in de Nordeifel, op ruim 30 km afstand van het Vijlenerbos. Hier werden op 11 oktober 2014 twee vlinders en op 9 september 2015 één vlinder gezien (Arnold Schreurs & Rudi Seliger persoonlijke mededeling).

Wat betreft de verticale verspreiding komt de vlinder vooral voor in sparrenbossen en gemengde bossen van het heuvelland, de middelgebergtes en de Alpen tot op ongeveer 1600 meter hoogte (Ebert 2001, Forster & Wohlfahrt 1981, Steiner et al. 2014). De vindplaats in het Vijlenerbos ligt in het heuvelland op 250 meter hoogte.

Het genus *Thera*

Uit Nederland waren tot nu toe vijf soorten bekend die tot het genus *Thera* behoren. Het zijn de naaldboomspanner, *Thera obeliscata* (Hübner), de sparspanner, *Thera variata* (Denis & Schiffermüller), de schijn-sparspanner, *Thera britannica* (Turner), de jeneverbesspanner, *Thera juniperata* (Linnaeus), en de cipressspanner, *Thera cupressata* (Geyer). Deze laatste soort werd op 21 juni 2011 in Den Haag voor het eerst in Nederland vastgesteld en is tot nu toe alleen in het zuidwesten van ons land waargenomen (www.vlindernet.nl). De overige soorten worden verspreid over ons hele land aangetroffen en komen ook in het Vijlenerbos voor. Zoals uit de Nederlandse namen valt af te leiden, hebben ze gemeen dat hun rupsen naaldbomen als waardplant gebruiken.

Herkenning, naamgeving en fenologie

De witte sparspanner is zeer nauw verwant aan de sparspanner en schijn-sparspanner. Deze twee soorten werden tot 1942 nog als één soort beschouwd (<http://lepiforum.de>). Zij zijn behalve aan de verschillen in de genitalliën alleen bij de mannetjes te onderscheiden aan de vorm van de antennen. De witte sparspanner stond tot ver in de 20e eeuw bekend onder het

1. De kistval die veelvuldig wordt ingezet om nachtvlinders te inventariseren in het Vijlenerbos. Foto: Marcel Prick
1. The Skinner trap that is frequently used in inventorying moths in the Vijlenerbos.

2. *Thera vetustata*, Vijlenerbos (Limburg), 2.ix.2016. Foto: Marcel Prick

3. *Thera vetustata*, Vijlenerbos (Limburg), 2.ix.2016, leg. Marcel Prick. Foto: Marcel Prick

4. *Thera vetustata*, Crans (Valais), Zwitserland, 7.viii.1980, leg. Marcel Prick. Foto: Marcel Prick

junior synoniem *Thera stragulata* (Hübner) (Forster & Wohlfahrt 1981, Koch 1984). Enkele auteurs beschouwden hem slechts als een vorm van de sparspanner (Ebert 2001).

Qua uiterlijk onderscheidt de witte sparspanner zich van de twee andere door de steeds vuilwitte tot gelig grijze grondkleur van de voorvleugels waarbij het donkere middenveld meestal beperkt is tot een grote vlek, die tegen de voorrand ligt (figuur 3). Soms kunnen zich in het verlengde van deze opvallende vlek richting de binnenrand enkele kleinere vlekjes bevinden (figuur 4).

De vlinder vliegt in twee generaties, de eerste van mei tot in juli en de tweede van augustus tot begin november waarbij ook sprake van overlap kan zijn. In de hoger gelegen delen van de middelgebergten en in de Alpen vliegt echter maar één generatie (Ebert 2001, Forster & Wohlfahrt 1981, Steiner et al. 2014). De vlinder van het Vijlenerbos behoort, gezien de vangdatum, zeker tot de tweede generatie.

Waardplant

In de literatuur wordt spar (*Picea*) als waardplant van de rups genoemd (Forster & Wohlfahrt 1981, Koch 1984, Leraut 2009). In Baden-Württemberg zou de rups van de witte sparspanner uitsluitend op gewone zilverspar (*Abies alba*) leven (Ebert 2001). De Duitse naam Weißtannen-Nadelholzspanner refereert daaraan. Ook Robinau (2007) noemt alleen deze soort als waardplant voor Frankrijk. De gewone zilverspar komt in het Vijlenerbos niet voor. We vinden daar vooral fijnspar (*Picea abies*) en douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*) en in beperkte mate reuzenzilverspar (*Abies grandis*) (Huub van Proemerén persoonlijke mededeling). De rupsen zijn te vinden in juli en augustus en vanaf september overwinterend tot half mei (Steiner et al. 2014).

Discussie

Gezien het feit dat de macronachtvlinders gedurende de laatste negen jaar in het Vijlenerbos zeer intensief zijn geïnventariseerd, is het vrij zeker dat we met een zwerver uit de Eifel of Ardennen te maken hebben. Omdat de soort ook in deze gebieden maar sporadisch wordt waargenomen, lijkt de kans klein dat zich op korte termijn een populatie in Nederland zal vestigen.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Arnold Schreurs en Rudi Seliger voor hun data over het voorkomen van *Thera vetustata* in de Noord-eifel, naar Huub van Proemerem (Staatsbosbeheer) voor zijn informatie over het voorkomen van naaldboomsoorten in het Vijlenerbos, naar Rob de Vos (Naturalis Biodiversity Center) die zo vriendelijk was commentaar op het manuscript te leveren en Frans Cupedo voor zijn hulp bij de afronding van het artikel.

Literatuur

De Prins W & Steeman C 2016. Catalogue of the Lepidoptera of Belgium. Beschikbaar op: www.phegea.org/checklists/lepidoptera/Geometridae.htm [geraadpleegd op 15 september 2016]

Ebert G 2001. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs 8: Nachtfalter VI (Geometridae). Ulmer.

Forster W & Wohlfahrt T 1981. Die Schmetter-

linge Mitteleuropas. Band V, Spanner. Franckh'sche Verlagshandlung.

Karsholt O & Van Nieukerken EJ 2013. Lepidoptera, Moths. Fauna Europaea version 2.6. Beschikbaar op: www.faan-eu.org [geraadpleegd op 12 september 2016]

Koch M 1984. Wir bestimmen Schmetterlinge. Ausgabe in einem Band. Bearbeitet von Wolfgang Heinicke. Teil IV. Spanner. Neumann-Neudamm.

Leraut P 2009. Moths of Europe. Volume 2 Geometrid Moths. N.A.P. Editions.

Robinau R 2007. Guide de papillons nocturnes de France. Delachaux et Niestlé.

Steiner A, Ratzel U, Top-Jensen M & Fibiger M 2014. Die Nachtfalter Deutschlands. Ein Feldführer. BugBook Publishing.

Geaccepteerd: 25 november 2016

Summary

***Thera vetustata* new for the Netherlands (Lepidoptera: Geometridae)**

On September 2nd 2016, a female of the geometrid moth *Thera vetustata* (Denis & Schiffermüller) was attracted to light in the Vijlenerbos in southeastern part of the Province of Limburg. This species has been observed in many European countries except Portugal, the islands in the Mediterranean, the British Isles, Scandinavia, the Baltic states and Belarus. *Thera vetustata* has been found in fir and mixed forests of the nearby hills of the Ardennes in the Belgian Province Liège and those of the Eifel in the federal state of Nordrhein-Westfalen (Germany), and therefore an expansion to Dutch Limburg was expected. It is suggested that caught specimen is a migrant, because only a single individual was caught during a nine years intensive inventory. The larva feeds on *Picea* and *Abies* and hibernates. The moth flies in two generations from early May to early November, but on higher altitudes there is only a single generation.

Marcel Prick

van Weerden Poelmanstraat 173

6417 EM Heerlen

mprick@xs4all.nl